

УДК 343.575:351.761.3

Скулиш Євген Деонісійович –
доктор юридичних наук, професор

Контрабандний транзит наркотиків через територію України: стан, загрози та напрями протидії

У статті досліджено роль і місце України в загальносвітовій системі протидії незаконному транзиту наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів і надано пропозиції щодо удосконалення правоохоронної діяльності на цьому напрямі.

Ключові слова: злочинність, організована злочинність, наркобізнес, правоохоронна діяльність.

Постановка проблеми. Географічне становище України на перетині торговельних маршрутів із Азії в Центральну та Західну Європу і з Балтійського регіону до Середземномор'я, розгалужена транспортна мережа, потужна портова інфраструктура є тими чинниками, що сприяють збільшенню кількості транзитних вантажопотоків через територію нашої країни. Для України, як і для будь-якої країни світу, розширення транспортних перевезень сприятиме наповненню державного бюджету, розвитку її інфраструктури.

Той факт, що Україна за своїм транзитним потенціалом посідає одне із перших місць у Європі, визначає важливість розробки та впровадження ефективної політики у цій сфері, що, по-перше, сприяла б розвитку транзитних перевезень через територію нашої країни, а, по-друге – забезпечувала б ефективну протидію злочинним посяганням, зокрема використанню транспортної системи нашої країни та її території для незаконного переміщення заборонених до вільного обігу товарів. Ураховуючи географічне положення України як своєрідного природного моста між Азійським і Кавказьким регіонами, з одного боку, та Євросоюзом, з іншого, а також розвиток кримінальної обстановки як у нашій країні, так і в сусідніх державах, особливого значення набуває запобігання контрабандному переміщенню через нашу країну наркотичних засобів і психотропних речовин.

Концепція реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотиків, психо-

© Є. Д. Скулиш, 2013

тропних речовин і прекурсорів на 2011–2015 роки визначає “здійснення незаконного транзиту наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів територією України” однією із ключових проблем, що вимагає розв’язання [1]. Це потребує оцінки її стану та можливих тенденцій розвитку, що визначаються внутрішніми і зовнішніми чинниками.

Стан дослідження проблеми. Питання протидії наркобізнесу в Україні постійно знаходяться у полі зору вітчизняних учених. Зокрема, глибокі дослідження цієї проблеми проводилися у роботах С. Бандурки, Ю. Бауліна, А. Музики, В. Пшеничного, Е. Расюка, С. Слинька та В. Тимошенка.

Водночас слід зазначити, що вказані дослідження стосувалися, передусім, протидії наркобізнесу в контексті запобігання незаконному розповсюдженню наркотиків на внутрішньому ринку України. Питанням протидії транзиту наркотиків через українську територію увага хоча й приділялася, але значно меншою мірою. Слід також зазначити, що динаміка розвитку обстановки на цьому напрямі потребує постійного моніторингу процесів, що відбуваються у цій сфері, та мають реальний або потенційний вплив на забезпечення національної безпеки нашої країни.

З огляду на викладене, **метою** статті є формулювання пропозицій щодо перспективних напрямів діяльності правоохоронних органів України із протидії транзиту наркотиків через територію нашої країни на підставі визначення її місця та ролі й прогнозування можливого розвитку ситуації у цій сфері. Досягнення цієї мети потребує вирішення таких **завдань**: здійснення оцінки стану загрози наркобізнесу в світі, сучасних тенденцій у структурі транснаціонального наркобізнесу, що мають реальний або потенційний вплив на транзит наркотиків через територію нашої держави, наркоситуації в нашій країні, транзитного потенціалу України у контексті незаконного переміщення наркотиків, а також дослідити наявні дані щодо здійснених останнім часом найбільш вагомих вилучень українськими правоохоронними органами наркотиків на каналах транзиту з метою прогнозування розвитку ситуації у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на те, що люди споживають психоактивні речовини вже тисячі років, за останні десятиліття на тлі прискорених соціально-економічних перетворень проблема незаконного обігу наркотиків набула суттєвих нових визначальних характеристик. Споживання наркотиків вийшло за межі певних соціальних груп і країн, а сам ринок цих речовин характеризується постійним розширенням асортименту [2, с. 5–6].

Сучасна система наркобізнесу, що охоплює виробництво, постачання та продаж заборонених для вільного обігу наркотиків, формувалася впродовж кількох останніх десятиліть і продовжує динамічно розвиватися. Передусім, це стосується споживання заборонених наркоти-

ків. Останніми роками ринки заборонених наркотиків економічно розвинутих країн стабілізувалися і навіть у деяких випадках дещо скоротилися. Натомість ринки країн, що розвиваються, продовжують зростати, втягуючи у наркоманію нових споживачів, які у подальшому часто використовуються як наркокур'єри, вуличні розповсюджувачі, виконавці інших “брудних” доручень тих, хто стоїть за транснаціональними каналами наркотрафіку та отримує від їх функціонування найбільші прибутки.

Споживання наркотиків становить собою досить динамічне явище за умов, коли споживачі пробують різні комбінації речовин, часто змішуючи легальні та заборонені психоактивні речовини, а також використовують різні способи вживання. Результатом цього стало зростання полінаркоманії, що проявляється в одночасному або почерговому вживанні різних психоактивних речовин. Хоча найбільш поширеною є комбінація алкоголю та різного роду заборонених наркотиків, усе більшої популярності набувають такі комбінації, як “спідбол”, тобто суміш кокаїну та героїну.

Одним із ключових чинників впливу споживання заборонених наркотиків на суспільство є негативні наслідки для здоров'я його членів. Окрім цього, споживання наркотиків лягає на суспільство важким фінансовим тягарем. У грошовому еквіваленті для покриття всіх витрат, пов'язаних із лікуванням наркозалежних у всьому світі, потрібно приблизно 200–250 млрд доларів США, що становить 0,3–0,4 % світового ВВП [2, с. 6]. Реальні ж витрати є значно нижчими, при цьому лікування отримує менше 20 % тих, хто його потребує.

Вплив заборонених наркотиків та ефективність суспільної праці є ще вищими. За даними проведеного у США дослідження, ці втрати еквівалентні 0,9 % ВВП, а дослідження, проведені у низці інших країн, оцінили ці втрати у 0,3–0,4 % ВВП [2, с. 6–7].

Досить значну суму становлять витрати, що стосуються злочинів, пов'язаних із наркотиками. Як вказало проведене у Великій Британії дослідження, витрати за пов'язаними із наркотиками злочинами, такими як шахрайство, крадіжки та пограбування, становлять у цій країні 1,6 % ВВП, або 90 % усіх економічних і соціальних витрат, пов'язаних із зловживанням наркотиками [2, с. 7].

Звичайно, шкода від вживання наркотиків не обмежується лише матеріальними збитками для суспільства. Так, “проблемними” споживачами експерти Управління з наркотиків та злочинності ООН визначили 27 млн людей у різних країнах світу, тобто 0,6 % дорослого населення Землі. Щороку героїн, кокаїн та інші наркотики забирають життя 200 тис. людей [3, с. 3], як правило, молоді. Наприклад, у Європі середній вік людей, які вмирають унаслідок передозування, становить приблизно 35 років [4, с. 90]. Підрахувати ж втрати, пов'язані із руйнацією сімей, дестабілізацією суспільства на рівні місцевих громад, а також

від нещасних випадків, що сталися у результаті вживання наркотиків, взагалі неможливо.

Незважаючи на значні зусилля, що докладаються правоохоронними та іншими державними органами, а також неурядовими організаціями різних країн світу, обсяги виробництва та споживання цих наркотиків залишаються великими.

Героїн є найбільш небезпечним із медичної точки зору наркотиком, на який припадає основна частина звернень за медичною наркологічною допомогою в країнах Азії та Європи [2, с. 1]. Ін'єкційне вживання цього наркотику також є головною причиною смертельних випадків через передозування [3, с. 23]. Після певного скорочення незаконного виробництва цього наркотику в Афганістані – основній країні-виробнику в 2010 році через несприятливі природні умови, на сьогодні воно повернулося на рівень 2009 року [2, с. 2]. У той же час, згадане зменшення афганського нарковиробництва призвело до зростання ціни на сирий опій, що, у свою чергу, зробило вирощування опійного маку ще привабливішим для селян цієї країни. Водночас із цим, продовжує зростати попит на опій та героїн, частково і через розширення ринків збуту на країни, що раніше виступали, передусім, як зони транзиту. Це стосується, зокрема, Центральної та Південно-Західної Азії, а також Східної Африки.

У цілому ж перетворення зон транзиту на ринки збуту не є новим явищем: фактично всі країни – основні транзитери героїну, відзначаються вкрай високим рівнем споживання цього наркотику. Запобігти цьому не можуть навіть радикально репресивні дії щодо наркоділків і наркозалежних, котрі застосовуються, наприклад, у Ірані. Низька купівельна спроможність населення також не стає на заваді поширенню цього лиха – для наркомана наркотик є “товаром”, що має абсолютну цінність, тому він готовий платити за нього будь-які гроші, добувати які він буде, як правило, незаконними способами. Типовим для організаторів каналів наркотрафіку є розрахування із кур'єрами та іншими “помічниками” з країн транзиту саме наркотиками, що дозволяє першим не лише економити гроші, а сприяти наркотизації місцевих громад, що веде до розширення ринків збуту.

Експерти ООН зазначають, що у період з 2010 року спостерігається певне зменшення вилучень героїну афганського походження на основних маршрутах його транспортування в країни Західної Європи. Водночас, має місце збільшення таких вилучень у країнах Африки та Південно-Східної Азії, передусім у портах в суміжних із ними зонах [2, с. 2]. Можливим є те, що наркоділки підшукують нові, альтернативні існуючим канали транзиту наркотиків, де ймовірність їх вилучення правоохоронними органами була б нижчою.

Займаючи домінуюче становище на ринку героїну як основні поставальники цього наркотику, афганські наркоділки розширюють “асорти-

мент” своєї “продукції”. Останніми роками ця країна перетворюється на потужного постачальника канабісу, вирощування якого стає навіть вигіднішим, ніж опійного маку. Так, згідно з проведеними Управлінням з наркотиків та злочинності ООН дослідженнями, доходи середнього фермерського господарства, що спеціалізується на вирощуванні канабісу, становили у 2010 році приблизно 9 тис. дол. на рік, тоді як спеціалізація на опійному маку давала у середньому лише 4900 дол. [3, с. 78]. Оцінка вилучень цього наркотика в традиційних країнах транзиту – Ірані, Пакистані та Туреччині, дозволяє дійти висновку про те, що за період з 2007 по 2010 рік вирощування коноплі в Афганістані, як мінімум, подвоїлося. Особливо вигідним для наркодільків є продаж канабісу у вигляді гашишу. При цьому природні умови Афганістану дають змогу отримувати продукцію із високим рівнем активних речовин і, відповідно, високим ступенем адиктивності. Ураховуючи, що канабіс залишається найбільш поширеним наркотиком у світі, можна передбачити, що його вирощування в Афганістані розширюватиметься; так само збільшуватимуться і поставки цього наркотика до інших країн світу, зокрема і на ринок Європи.

Що ж стосується кокаїну, то хоча загальний рівень його споживання та виробництва залишається стабільним упродовж досить тривалого часу, структура ринків цього наркотика останнім часом зазнала досить суттєвих змін. Скорочення площ вирощування куща коки в Колумбії у період з 2006 року відбувається паралельно із їх розширенням у Перу та Болівії, що набувають статусу основних виробників. Найбільшими ринками збуту кокаїну вже тривалий час залишаються США та країни Західної Європи. Водночас, паралельно із певним скороченням північноамериканського ринку, відбувається розширення західноєвропейського. Останній характеризується більшою диверсифікацією місць походження наркотика та каналів транзиту. Так, якщо на ринок США надходить переважно кокаїн, вироблений у Колумбії, а саме постачання забезпечують мексиканські наркокартелі, то на ринку ЄС представлений кокаїн із усіх трьох країн-виробників Андського субрегіону. Самі поставки також здійснюються через розгалужену транзитну мережу, що охоплює країни басейну Карибського моря, Південної Америки (Еквадор, Венесуела та Бразилія), а також Західної Африки. Використовуються також і канали, що проходять через територію країн Східної Європи та Туреччини. Низка каналів подібного роду виявлялася і правоохоронними органами України, про що йтиметься нижче.

Розширення європейського ринку кокаїну відбувається водночас із зниженням ціни на цей вид наркотика, тому можна передбачити подальше збереження цієї тенденції, збільшення обсягів поставок наркотика та розширення мереж наркотранзиту.

Експерти ООН у цьому зв'язку зазначають, що додатковим чинником, який впливає на пропозицію кокаїну та загальний попит на цей вид

наркотику, є виникнення нових, хоча на цей час і незначних, ринків кокаїну, один із яких – країни Східної Європи [2, с. 3]. Ця тенденція лише підтверджує загальновідомий факт про те, що території інтенсивного транзиту наркотиків за досить короткий час перетворюються на ринки збуту. Одним із останніх прикладів цього стало формування потужного ринку кокаїну в країнах Західної Африки, що наприкінці 1990-х років та впродовж минулого десятиліття виконували роль одного із основних місць транзиту цього наркотику з Латинської Америки до країн Євросоюзу. Слід зазначити, що поширенню кокаїнової наркоманії в цьому регіоні Африки не завадила і вкрай низька купівельна спроможність місцевого населення, адже наркоринок має унікальну здатність “відкачувати” кошти навіть із найбідніших регіонів світу, доводячи їх суспільства до остаточного зубожіння.

Окрім цього, спостерігається зниження кількості вилучень кокаїну на ринку Західної Європи, незважаючи на збереження стабільної пропозиції цього наркотику. Така тенденція швидше свідчить не про скорочення обсягів кокаїну, що доставляються на цей ринок, а про використання наркодільками альтернативних маршрутів і методів перевезення, що дозволяє їм уникати виявлення правоохоронцями незаконних вантажів. Одним із таких методів, як заявляють експерти Управління з наркотиків та злочинності ООН, є використання контейнерних перевезень [3, с. 13].

Якщо героїн є найбільш небезпечним наркотиком з точки зору його впливу на організм наркозалежного, то кокаїн – це наркотик, обіг котрого найчастіше пов’язаний зі злочинністю насильницького типу. З одного боку, це зумовлено структурою ринку цього наркотику, адже ця речовина має імідж “елітної”, її споживачами часто є досить заможні люди, готові платити за неї велику ціну. Окрім цього, цей наркотик, як правило, вживається більшими дозами, ніж героїн. Це забезпечує значні прибутки наркодількам, а, отже, загострює конкуренцію на наркоринку, яка часто набуває насильницьких форм. З іншого боку, вплив на організм людини цієї речовини, особливо у формі “креку”, характеризується посиленням збудженості та агресивності, тому вбивства як серед торгівців, так і серед споживачів на кокаїновому ринку є звичною справою.

Що ж стосується нашої країни, то впродовж кількох останніх десятиліть наркоманія та пов’язана із нею злочинність залишаються одними із найголовніших проблем нашого суспільства. Щорічно ця хвороба забирає життя кількох тисяч українських громадян і на початок ХХІ століття є всі підстави вважати її епідемією, що набула загальнонаціонального масштабу. Будь-яка соціальна група суспільства, незалежно від статків, освітнього рівня чи інших чинників, не є імунною від цього лиха.

Відповідно до підготовленого Українським медичним і моніторинговим центром з алкоголю та наркотиків МОЗ України Національним звітом щодо наркотичної ситуації найбільш проблемним у нашій країні зали-

шається ін'єкційне вживання опіатів, передусім екстрактів опію кустарного виробництва, а також стимуляторів амфетамінового ряду, передусім кустарно виготовлених метамфетамінів [4, с. 30]. Небезпечність такого вживання зумовлена, зокрема, її зв'язком із поширенням захворювання на ВІЛ/СНІД, а також інші інфекційні захворювання, такі як гепатити та туберкульоз. В Україні рівень захворюваності на СНІД є найвищим у Європі, при цьому в 2011 році офіційно зареєстровано 21 177 нових випадків ВІЛ-інфекції, що є найвищим показником за весь час спостереження з 1987 року [4, с. 45]. Водночас органи МВС відзначають зменшення кількості вчинених злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків з 56 875 у 2010 році до 53 206 у 2011 році [4, с. 65], тобто на 11 %, при тому, що загальна кількість зареєстрованих злочинів усіх видів за цей час зросла на 3 % – з 500 902 до 515 833 [4, с. 65].

Експертна оцінка загальної кількості споживачів ін'єкційних наркотиків у нашій країні суттєво коливається – від 270 до 387 тис. осіб [4, с. 30]. Разом із тим, під наглядом через залежність від наркотиків перебуває приблизно 80 тис. осіб [4, с. 38], а на обліку МВС – 144,3 тис. осіб [5]. Як зазначалося, потреби внутрішнього ринку наркотиків нашої країни до цього часу задовольнялися, передусім, речовинами місцевого походження – виготовленими кустарним способом екстрагованим опієм і метамфетамінами, а також канабісом. Що ж стосується наркотиків, які в усьому світі викликають найбільше занепокоєння як з погляду поширення наркоманії, так і як “товар”, що ним оперують транснаціональні злочинні угруповання – героїну та кокаїну, то у цих випадках наша країна виступає, передусім, як територія їх транзиту на ринок країн Європейського Союзу.

Незважаючи на те, що основні напрями наркотранзиту залишаються відносно стабільними, конкретні маршрути доставки наркотиків змінюються з часом з огляду на низку чинників правоохоронного, економічного, політичного та іншого характеру. Так, “Балканський маршрут” доставки героїну на ринки країн Західної Європи існує з 1980-х років, але певні його відгалуження, зокрема й ті, що проходять через територію нашої країни, сформувалися лише у 1990-і роки. Так, “північна гілка” цього маршруту прямує з Туреччини в Україну морським каналом, як правило, для подальшого транзиту через західний кордон. “Кавказький маршрут” формувався у минулому десятилітті як альтернатива “Балканському маршруту” і проходить із Ірану через країни Закавказзя та Російську Федерацію в Україну також для подальшого транзиту в країни Євросоюзу.

Зазначені маршрути, як правило, використовуються як альтернативні основному напрямку “Балканського маршруту”: Афганістан – Іран (безпосередньо або через Пакистан) – Туреччина – країни Балканського регіону і далі в Центральну та Західну Європу. Їх використання зумовлювалося або проблемами на основному напрямку, викликаними ак-

тивізацією правоохоронної діяльності чи політичною нестабільністю, або посиленням “героїнового тиску” з Афганістану, що створювало потреби у розширенні маршрутів доставки наркотиків на ринки.

Іншою тенденцією у переміщенні наркотиків “Балканським маршрутом”, що виявилася в останнє десятиліття, стала зміна характеру речовин, які транспортуються. У 1990-і роки та на початку 2000-х років цим маршрутом, як правило, сирий опій або морфійна основа доставлялися до Туреччини, де вони перероблялися на героїн, який відправлявся на ринки збуту. З середини минулого десятиліття майже весь героїн, що проводиться цим маршрутом, виробляється безпосередньо в Афганістані. Це дозволяє наркоділкам гнучкіше змінювати маршрути доставки наркотику, не прив’язуючись до розташованих у Туреччині лабораторій. Відповідно, більшою стала і ймовірність використання альтернативних маршрутів, що не проходять через територію цієї країни.

Другим за значенням маршрутом переміщення героїну афганського походження є “Північний”, або “Шовковий шлях”, що прямує з Афганістану через країни Центральної Азії в Російську Федерацію і, як правило, орієнтований на доставку наркотиків на ринок цієї держави. Його інтенсивне функціонування розпочалося наприкінці 1990-х років після завершення активної фази збройних конфліктів у країнах Центральної Азії, передусім у Таджикистані. Частина наркотику, що доставляється цим маршрутом, далі надходить в Україну, як правило, для споживання на місцевому ринку. Враховуючи незначні обсяги ринку героїну в нашій країні, такі поставки не є значними і здійснюються найчастіше під конкретне замовлення для потреб представників діаспор країн Центральної Азії та Середнього Сходу.

Що ж стосується кокаїну, то у минулому цей наркотик завозився на ринки Європи з Колумбії через Іспанію або Нідерланди. За останнє десятиліття обсяги таких прямих поставок скоротилися. Найчастіше кокаїн доставляють у Венесуелу і далі у різні країни басейну Карибського моря, із яких наркотик перевозиться повітряним каналом в Європу. Частина кокаїну перевозиться транзитом через Еквадор, Бразилію та Венесуелу морським каналом в Європу. Певна частина кокаїну, що надходить до Бразилії, потім незаконно вивозиться в Африку, передусім країни Західної та Південної Африки, і далі в Європу. Внаслідок мовної близькості Бразилії та деяких країн Африки важливою перевалочною базою при транспортуванні кокаїну, насамперед у 2004–2007 роки, стала Португалія. Але пізніше західноафриканський маршрут став використовуватися менш активно.

Останніми роками спостерігається суттєве збільшення незаконного транспортування кокаїну через балканські країни. Балканські наркоторговці, деякі із яких базуються у Південній Америці, намагаються отримати партії кокаїну, закупивши їх у нігерійських угруповань, що діють у Бразилії, для розповсюдження на ринках Західної Європи [3, с. 131].

Слід також зазначити, що піку споживання кокаїну в Європі було досягнуто у 2006–2007 роках. Ураховуючи це, наркоділки вживають заходів із формування нових альтернативних ринків збуту, передусім у країнах транзиту наркотиків. Довготривалою тенденцією у цьому зв'язку є розширення ринків збуту в країнах виробництва та транзиту наркотиків, де відносно незначні ціни на ці речовини компенсуються за рахунок розширення споживацької бази та відносно низької якості представлених на ринку наркотиків.

Як зазначалося, у системі світового наркобізнесу наша країна відіграє, передусім, роль зони наркотранзиту, чому сприяє її географічне положення як природного моста між регіонами Північного Кавказу та Центральної Європи. Україна має спільні кордони із шістьма країнами Європи та РФ, що разом із відносно розвинутою транспортною інфраструктурою визначає її високий коефіцієнт транзитності. За цим коефіцієнтом Україна посідає перше місце в Європі – 3,75 (для порівняння, друге місце у Польщі із коефіцієнтом 2,92) [6]. Так, Україна має розвинену мережу транспортних залізниць загальною протяжністю 22,3 тис. км. та 49 прикордонних залізничних пунктів пропуску, з яких 13 – на кордонах з країнами ЄС [7].

На автомобільному транспорті функціонує 121 прикордонний пункт пропуску міжнародного та міждержавного статусу. Всі вони розташовані на 25 головних магістралях і дорогах державного значення. Україна має перехідні пункти пропуску на кордоні: 4 – з Польщею; 2 – з Словаччиною; 3 – з Угорщиною; 2 – з Румунією. На кордоні з Росією – 44 автомобільних ПКПП, Молдовою – 44, Білорусією – 24 [8, с. 92].

На території країни розташовано 18 морських портів із загальним вантажообігом 115 млн тон, із яких 47,6 млн тон – транзит до інших країн. Контейнерні перевезення через порти України у 2008 році становили 1,2 TEU, в 2011 році – 760 тис. TEU, при цьому наявні потужності дозволяють переробляти 2 млн TEU на рік (за прогнозами, у 2027 році в портах України щороку перероблятиметься 6 млн TEU). На українські порти та термінали припадає 35 % загального обсягу вантажів, що перевалюються терміналами в Чорноморсько-Азовському басейні. До причального фронту морських портів входять 235 причалів загальною довжиною 38 км. [9].

Україна має 31 аеропорт, із яких 18 із статусом міжнародного. Найбільший – аеропорт “Бориспіль” має пасажиропотік понад 8 млн пасажирів на рік [10].

З країнами ЄС Україна має 27 прикордонних переходів. Відповідно до декларацій Пан-Європейських конференцій з питань транспорту через Україну проходять міжнародні транспортні коридори № 3, № 5, № 7 та № 9 [11, с. 18; 12, с. 372].

Значними є економічні зв'язки нашої країн з країнами Євросоюзу, на які припадає до 30 % загального експорту України [13]. Зростання обся-

гів торгівлі ЄС з Китаєм зумовило ініціювання цією країною будівництва високошвидкісної залізничної магістралі з Європи до Китаю, перша лінія якої має пройти через Україну з вузлом у м. Києві [14, с. 32].

Наведені вище чинники, що зумовлюють транзитний статус України, суттєво впливають на поточний стан і динаміку розвитку ситуації із незаконним переміщенням наркотиків через територію нашої країни до основних ринків збуту, передусім у країнах Західної Європи.

Україна залишається важливою територією транзиту наркотиків до ринків країн ЄС. Упродовж останніх років в Україні не виявлялися суттєві партії героїну, що прямували через її територію, так само як були відсутні й подібні вилучення наркотику, що пройшов через українську територію, в сусідніх державах. Водночас, ситуація, що мала місце у 2005–2008 роках, коли із незаконного обігу було вилучено майже 1 т героїну, що перевозився транзитом на ринки країн Євросоюзу, вказує на потенційну привабливість території нашої країни для такого наркотранзиту. Зазначена тенденція зумовлена, передусім, високими обсягами виробництва героїну в Афганістані, що створюють відповідний “тиск” на всіх можливих маршрутах постачання. Крім цього, проведені в Україні вилучення великих обсягів кокаїну, доставленого в нашу країну морським шляхом для подальшого переміщення до країн ЄС, свідчить про те, що наша країна може стати транзитером цього наркотику “контрінтуїтивним” шляхом з метою уникнення виявлення у місцях увезення до країн збуту.

Розвитку цієї тенденції сприяє й те, що наркозлочинність в Україні, так само як і в переважній більшості інших країн, набуває виражених ознак транснаціонального явища, що проявляється як у спробах використання нашої території для транзиту та збуту наркотиків з боку усталених транснаціональних структур з інших регіонів, так і у виході на міжнародний рівень місцевих злочинних угруповань.

Злочинні шляхи транспортування наркотичних засобів і психотропних речовин пролягають територією практично всіх прилеглих до України держав. Ураховуючи геополітичне розташування України, ситуація ускладнюється загрозою розширення сфер впливу міжнародної наркомафії, яка вже використовує територію нашої держави не лише як транспортну артерію для перевезення наркотиків, а й як новий ринок збуту.

Що стосується контрабанди героїну, то Україна має унікальне становище як країна, через яку проходять три основні канали контрабанди цього наркотику, – “Балканський маршрут” у вигляді його північного відгалуження, західний напрям “Кавказького маршруту” та південне відгалуження “Шовкового шляху”, при цьому лише останнє використовується для доставки на внутрішній ринок – два перші функціонують винятково з метою транзиту.

Використання відгалужень основних маршрутів контрабанди героїну, що проходять через територію України, не є усталеним і зумовлено, передусім, змінами на основних напрямках доставок.

Як зазначалося, основні вилучення героїну в Україні прийшлися на період з 2005 по 2008 роки. В цей період правоохоронними органами вилучено із незаконного обігу 762 кг героїну. В той же період на території України виявлено та знешкоджено нарколабораторію із виробництва героїну з морфійної основи афганського походження.

Незважаючи на суттєве скорочення вилучень поставок героїну в нашій країні після 2008 року, враховуючи природу каналів контрабанди героїну, що проходять через українську територію, можливою є активізація їх використання у разі зміни ситуації на основних напрямках. Турецькі кримінальні структури, що контролюють поставки героїну, розглядають Україну як альтернативний маршрут, який можна використувати у разі ускладнень на основному маршруті Афганістан – Іран – Туреччина – Балканський регіон. Додатковою перевагою України як зони транзиту є те, що поставки наркотиків через її територію до цього часу були незначними, а, отже, маршрути, що проходять через українську територію, не привертатимуть особливої уваги з боку правоохоронних органів.

Наприкінці 1990-х – початку 2000-х років організованими злочинними угрупованнями з країн Центральної Азії, зокрема із Таджикистану, робилися спроби налагодження поставок героїну через територію РФ для розповсюдження в Україні. В результаті вжитих правоохоронних заходів цю загрозу було значною мірою усунено, що позначилося на ціні на героїн в Україні на початку минулого десятиліття – майже вдвітьє вищою, ніж у РФ.

Слід зазначити, що саме останніми роками транснаціональні злочинні угруповання значно активізували використання території України для транзитної контрабанди кокаїну на ринки країн Західної Європи.

У червні–липні 2010 року в Одеському морському порту під час митного догляду трьох контейнерів, які прибули з Чилі, на судні “San Fernando” виявили 34 металеві труби з подвійними стінками, між якими знаходилось понад 582 кг кокаїну.

У липні 2010 року до Одеського морського торговельного порту з Венесуели прибули два контейнери з індукційними плавильними печами, які були у використанні. У результаті ретельного догляду бетонних конструкцій правоохоронці у спеціально обладнаних схованках виявили майже 1200 кг кокаїну, розфасованого у 1200 брикетів.

У жовтні 2012 року в м. Тернополі вилучено 30 кг кокаїну. Операція проводилася одночасно правоохоронними органами України, Ре-

спубліки Польща та Еквадору. Всього затримано 6 учасників угруповання – 1 українець, 4 поляки і 4 громадянина Еквадору.

Висновки. Узагальнюючи викладене, можна дійти висновку, що у цілому наркоситуація в Україні є подібною до ситуації в інших країнах Східної Європи. На ринку країни представлено широкий спектр наркотичних засобів і психотропних речовин як природного, так і штучного походження. Водночас домінуюче становище на ринку опіатів продовжує займати екстрагований опій, що виробляється з сировини (макової соломи) місцевого походження.

З огляду на розширення вирощування канабісу на території Афганістану, можна передбачити, що Україна використовуватиметься для контрабанди цього наркотику як у формі трави (марихуани), так і смоли (гашишу), передусім для транзиту в ЄС. Можна передбачити використання наркодільками з цією метою морського каналу контрабанди або автомобільного транспорту, зокрема контейнерних перевезень.

Зважаючи на те, що розширення транзиту неминуче призводить до формування ринків збуту, протидія цьому явищу важлива не лише у контексті участі нашої країни у загальносвітових зусиллях із подолання наркобізнесу – запобігання наркотранзиту, вона є ефективним способом попередження наркотизації населення нашої держави.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на 2011–2015 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 верес. 2010 р. № 1808-р // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 175. – 22 верес.

2. Всемирный доклад о наркотиках. 2012 год. Резюме. – Вена : Управление Организации Объединенных Наций по наркотикам и преступности, 2012. – 14 с.

3. Всемирный доклад о наркотиках. 2012 год. – Вена : Управление Организации Объединенных Наций по наркотикам и преступности, 2012. – 166 с.

4. Національний звіт щодо наркотичної ситуації (дані 2011 року) для Європейського моніторингового центру з наркотиків та наркотичної залежності “Україна. Тенденції розвитку, поглиблений огляд з обраних тем”. – К. : ДУ Український медичний та моніторинговий центр з алкоголю та наркотиків МОЗ України. Retoix, 2012. – 103 с.

5. Терещук О. Досягти позитивних результатів у вирішенні проблеми наркоманії неможливо без організації адекватної профілактичної роботи [Електронний ресурс] / О. Терещук. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua>.

6. Пирожков С. Украине пора бы воспользоваться своим коэффициентом транзитности / С. Пирожков // Зеркало недели. – 1998. – № 9.

7. Столбцев О. Б. Транзитний потенціал залізниць України як рушійна сила до удосконалення роботи прикордонних передавальних станцій на сучас-

Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)

ному етапі / О. Б. Столбцев, Ф. Г. Ткачов // Зб. наук. праць УкрДАЗТ. – 2010. – Вип. 112. – С. 1–7.

8. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств / І. В. Багрова, Н. І. Редіна, В. С. Власюк [та ін.]. – К. : Центр учбової літератури, 2004. – 580 с.

9. Щодо реалізації та розвитку транзитного потенціалу України. Аналітична записка [Електронний ресурс] / [Д. Прейгер, О. Собкевич, О.Ємельянова] ; Нац. ін.-т стратегічних досліджень при Президенті України. Відділ секторальної економіки – Режим доступу :

<http://www.niss.gov.ua/articles/818/>.

10. Українські аеропорти передаватимуть у концесію. УНІАН 28 листоп. 2012 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://economics.unian.net/ukr/detail/148588>.

11. Правове регулювання транспортних коридорів в Європейському Союзі та в Україні (порівняльно-правове дослідження) / В. А. Андренків, О. М. Григоров, В. Г. Дідик та ін. ; [за заг. ред. В. Г. Дідика] ; Мін-во юстиції України. Держ. департамент з питань адаптації законодавства. – К., 2007. – 244 с.

12. Міжнародні організації : навч. посіб. / за ред. Ю. Г. Козака, В. В. Ковалевського, З. Кутайні. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 440 с.

13. Моніторинг ситуації у соціальній сфері України за червень 2012 року. Центр перспективних соціальних досліджень. Міністерство праці та соціальної політики України. Національна академія наук України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://cpsr.org.ua/>.

14. Стратегічні напрями розвитку транспортної галузі України у після-кризовий період / Д. К. Прейгер, О. В. Собкевич, О. Ю. Ємельянова ; [за ред. засл. економіста України Я. А. Жаліла]. – К. : НІСД, 2011. – 48 с.

В статъе исследованы роль и место Украины в общемировой системе противодействия незаконному транзиту наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров и сформулированы предложения по совершенствованию правоохранительной деятельности на этом направлении.

The article deals with the examination of the role and the place of Ukraine in the global system of counteraction to illegal transit of narcotic drugs, psychotropic substances and precursors and the propositions to improve the law-enforcement activities in this area are given.

Стаття надійшла до редакції журналу 14 березня 2013 року.